

تاریخ دریافت: ۱۳۹۴/۰۴/۵

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۴/۰۷/۱۸

فصل نامه علمی - پژوهشی مشرق موعود

سال دهم، شماره ۳۹، پاییز ۱۳۹۵

نقش انتظار در تحقق امت واحده

محمد مهدی حائری پور^۱

چکیده

موضوع انتظار در بحث مهدویت، یکی از مهم ترین گفتارهاست؛ چنان که حرکت به سوی تشکیل امت واحد اسلامی، از مهم ترین دغدغه های اولیای اسلام و اندیشمندان مسلمان به شمار می رود. این آرمان بزرگ می تواند با تکیه بر مشترکات اعتقادی و توجه و تمرکز بر آن ها تحقق یابد. در این نوشتار، نسبت میان انتظار دولت امام مهدی (عج) - که موعود مسلمانان است - با امت واحده اسلامی و چگونگی تأثیر این عنصر بسیار مهم و اجتماعی در اجتماع بزرگ مسلمانان، بررسی می شود.

واژگان کلیدی

انتظار، امام مهدی (عج)، امت واحده، انسجام اسلامی.

۱. عضو هیئت علمی مؤسسه آینده روشن (پژوهشکده مهدویت) قم (mm.haeri313@gmail.com).

مفهوم انتظار

«انتظار» در لغت به معنای چشم به راه بودن، چشم داشتن و امیدوار بودن است (دهخدا، ۱۳۷۳: واژه «انتظار»). موسوی اصفهانی می‌گوید:

وهو كيفية نفسانية ينبعث منها التهيؤ لما تنتظره، وضده اليأس فكلما كان الانتظار اشد كان التهيؤ أكثراً. الا ترى انه اذا كان لك مسافر تتوقع قدومه ازداد تهيؤك لقدومه كلما قرب حينه، بل ربما تبدل رقادك بالسهاد لشدة الانتظار. وكما يتفاوت مراتب الانتظار من هذه الجهة، كذلك يتفاوت مراتبه من حيث حبك لمن تنتظره، فكلما اشتد الحب ازداد التهيؤ للحبيب، واوجع فراقه بحيث يغفل المنتظر عن جميع ما يتعلق بحفظ نفسه، ولا يشعر بما يصيبه من الالام الموجهة والشدايد المفطعة. (موسوی اصفهانی، ۱۳۷۹: ۳۳۲)

انتظار، کیفیتی روحی است که موجب پدید آمدن حالت آمادگی می‌شود. این آمادگی برای چیزی است که انتظار دارند و ضد آن، ناامیدی نامیده می‌شود. هر چه انتظار بیشتر باشد، آمادگی نیز بیشتر است. آیا نمی‌دانی اگر مسافری در راه داشته باشی و چشم به راه آمدن او باشی، هر چه زمان رسیدن او نزدیک‌تر شود، آمادگی برای آمدنش افزایش می‌یابد. گاهی حالت انتظار به اندازه‌ای می‌رسد که خواب از چشم انسان می‌گیرد، چنان که از این نظر درجات انتظار تفاوت می‌کند. همچنین از نظر حب و دوستی نسبت به آن چه انتظار دارند، فرق دارد. هر چه عشق به منتظر افزون باشد، آمادگی برای فرا رسیدن محبوب افزایش می‌یابد و دیر آمدن و فراق محبوب، دردناک می‌شود تا بدان جا که انسان منتظر از خود بی‌خود می‌شود و دردها و سختی‌های وحشت‌انگیز خود را در راه محبوب حس نمی‌کند (موسوی اصفهانی، ۱۳۷۹: ج ۲، ۱۷۷).

انتظار مهدی موعود علیه السلام در تفکر شیعی، با ویژگی‌هایی که برای آن بیان شده، به عنوان یکی از اصول مسلم اعتقادی مطرح بوده و در روایات امامان شیعه علیهم السلام بر ضرورت آن تصریح و تأکید شده است.

عَنْ أَبِي بصيرٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام أَنَّهُ قَالَ ذَاتَ يَوْمٍ أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِمَا لَا يَقْبَلُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ مِنَ الْعِبَادِ عَمَلًا إِلَّا بِهِ فَقُلْتُ بَلَى فَقَالَ شَهَادَةُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنْ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ وَالْإِقْرَارُ بِمَا أَمَرَ اللَّهُ وَالْوَلَايَةُ لَنَا وَالْبِرَاءَةُ مِنْ أَعْدَائِنَا يَعْنِي أُمَّةَ [الْأُمَّةَ] خَاصَّةً وَالتَّسْلِيمُ لَهُمْ وَالْوَرَعُ وَالْاجْتِهَادُ وَالطَّمَأْنِينَةُ وَالْإِنْتِظَارُ لِلْقَائِمِ... (نعمانی، ۱۳۹۷: ۲۰۰)

ابوبصیر می‌گوید: امام صادق علیه السلام خطاب به اصحاب خود فرمود: آیا شما را خبر ندهم به چیزی که خداوند عزوجل، هیچ عملی را جز به وسیله آن از بندگان قبول نمی‌کند؟

گفتم: بفرمایید. فرمود: گواهی دادن به این که هیچ کس جز خداوند شایسته پرستش نیست و این که محمد ﷺ، بنده و فرستاده اوست و اقرار کردن به آن چه خداوند به آن امر فرموده و ولایت ما و بیزاری از دشمنان ما (اهل بیت) و تسلیم شدن در برابر دستورهای آنان و پرهیزکاری و اجتهاد (کوشش) و صبر و انتظار برای آمدن قائم ﷺ.

عن عَبْدِ الْعَظِيمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْحَسَنِيِّ قَالَ دَخَلْتُ عَلَى سَيِّدِي مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ وَأَنَا أُرِيدُ أَنْ أَسْأَلَهُ عَنِ الْقَائِمِ ﷺ أَهُوَ الْمَهْدِيُّ أَوْ غَيْرُهُ فَأَبْتَدَأَنِي فَقَالَ يَا أَبَا الْقَاسِمِ إِنَّ الْقَائِمَ مِنَّا هُوَ الْمَهْدِيُّ الَّذِي يَجِبُ أَنْ يُنْتَظَرَ فِي غَيْبَتِهِ وَيُطَاعَ فِي ظُهُورِهِ وَهُوَ الثَّالِثُ مَنْ وَلَدَى...؛ (صدوق، ۱۳۹۵: ج ۲، ۳۷۷)

عبدالعظیم حسنی می‌گوید: بر مولای خود، امام جواد ﷺ وارد شدم و می‌خواستم از ایشان درباره قائم سؤال کنم که آیا مهدی ﷺ، خود اوست یا کسی غیر اوست؟ پس آن حضرت، خود، شروع به سخن گفتن کرد و به من فرمود: ای ابوالقاسم! به درستی که قائم ﷺ از ماست و اوست مهدی، کسی که واجب است انتظار کشیدن او در زمان غیبتش و واجب است اطاعتش وقتی که ظهور فرمود و او سومین (نسل) از فرزندان من است.

قال الصادق ﷺ: طُوبَى لَشِيعَةٍ قَائِمِينَ الْمُنْتَظَرِينَ لظُهُورِهِ فِي غَيْبَتِهِ وَالْمُطِيعِينَ لَهُ فِي ظُهُورِهِ أُولَئِكَ أَوْلِيَاءُ اللَّهِ الَّذِينَ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ...؛ (مجلسی، ۱۴۰۳: ج ۵۲، ۱۵۰)

خوشا به حال شیعیان قائم ما، کسانی که در غیبتش، منتظر ظهور او هستند و در حال ظهورش نیز فرمان بردار اویند. آنان اولیای خدا هستند که نه ترسی بر آن هاست و نه اندوهگین می‌شوند.

همچنین می‌فرماید:

هر کس از شما بمیرد، در حالی که منتظر این امر (ظهور امام عصر ﷺ) باشد، همانند کسی است که با حضرت قائم ﷺ در خیمه‌اش بوده باشد. سپس لحظاتی درنگ کرد و فرمود: نه، بلکه مانند کسی است که در خدمت آن حضرت شمشیر بزند. آن‌گاه فرمود: نه، به خدا قسم، همچون کسی است که در رکاب رسول خدا ﷺ شهید شده باشد. (همو: ۱۲۶)

آثار و کارکردهای انتظار

برخی ناآگاهان چنین پنداشته‌اند که انتظار ظهور مهدی ﷺ ممکن است سبب رکود و عقب‌ماندگی یا فرار از زیر بار مسئولیت‌ها و تسلیم در برابر ستم شود؛ زیرا مفهوم اعتقاد به این ظهور بزرگ، قطع امید از اصلاح جهان قبل از اوست. حتی کمک کردن به گسترش ستم و فساد

است تا زمینه ظهور آن حضرت فراهم شود. این در حالی است که انتظار این ظهور بزرگ، آثار بسیار سازنده‌ای دارد. در واقع، مسئله انتظار حکومت حق و عدالت مهدی و قیام مصلح جهانی شامل دو عنصر است؛ عنصر نفی و عنصر اثبات. عنصر نفی همان بیگانگی با وضع موجود است و عنصر اثبات خواهان وضع بهتر بودن است.

اگر به صورت بنیادین، این دو جنبه در روح انسان حلول کند، سرچشمه دو رشته اعمال دامن‌دار خواهد شد که عبارت‌اند از: ترک هرگونه همکاری و هماهنگی با عوامل ستم و فساد و حتی مبارزه با آن‌ها از یک سو و خودسازی و خودیاری و جلب آمادگی‌ها جسمی و روحی و مادی و معنوی برای شکل گرفتن حکومت واحد جهانی و مردمی از سوی دیگر.

خوب که دقت کنیم، می‌بینیم هر دو قسمت آن، سازنده و عامل تحرک و آگاهی و بیداری است. در واقع، کسانی که قیام مصلح بزرگ جهانی را انتظار می‌کشند، انتظار انقلابی را دارند که وسیع‌ترین و اساسی‌ترین انقلاب‌های انسانی در طول تاریخ بشر است؛ انقلابی که برخلاف انقلاب‌های پیشین، جنبه منطقه‌ای نداشته، بلکه جهانی و همگانی است و همه جنبه‌های زندگی انسان‌ها را شامل می‌شود، انقلابی سیاسی، فرهنگی، اقتصادی و اخلاقی است.

چنین تحولی پیش از هر چیز به عناصر آماده و باارزش انسانی نیازمند است که بتوانند بار سنگین چنان اصلاحات وسیعی را در جهان به دوش بکشند و در درجه نخست، به افزایش سطح اندیشه و آگاهی و آمادگی روحی و فکری برای همکاری در اجرای آن برنامه عظیم نیاز است. انتظار برای مصلح جهانی به معنای آماده‌باش کامل فکری و اخلاقی، مادی و معنوی برای اصلاح جهان است. به راستی چقدر چنین آماده‌باشی، می‌تواند سازنده سودمند است.

نکته مهم دیگر این است که منتظران راستین وظیفه دارند افزون بر اصلاح خویش در اصلاح دیگران نیز بکوشند؛ زیرا برنامه عظیم و سنگینی که انتظارش را می‌کشند، برنامه‌ای فردی نیست، بلکه کار باید به صورت گروهی و همگانی باشد. باید کوشش‌ها هماهنگ شود و عمق و وسعت این هماهنگی به عظمت برنامه انقلاب جهانی باشد که انتظار آن را دارند.

تسلیم نشدن در برابر آلودگی‌های محیط، اثر مهم دیگر انتظار است. تنها چیزی که می‌تواند به منتظران امیدواری بدهد و آن‌ها را به پایداری و خویشتن‌داری فرا بخواند و نگذارد انسان‌ها در محیط فاسد حل شوند، امید به اصلاح نهایی است. بجاست درباره نقش انتظار در تحقق «امت واحده» بحث کنیم، ولی پیش از آن بهتر است ترکیب «امت واحده» و معنای آن در فرهنگ دینی بررسی شود.

مفهوم امت واحده

در فرهنگ‌های مختلف انسانی، واژه‌های مختلفی برای بیان مفهوم «جامعه» یا «اجتماع» (community) به کار رفته است. اصطلاحاتی همچون ملت، مردم، گروه، ایل، طایفه، قبیله، عشیره، ناس، قوم، ناسیون، شعب، طبقه، نژاد، توده و جامعه. اسلام به جای همه این اصطلاحات، واژه «امت» (Ummah) را برای جامعه انسانی مورد نظر خود برمی‌گزیند و منظور خاصی را از این نام‌گذاری دنبال می‌کند.

امت، اصطلاحی قرآنی و دینی است که هم‌زمان با دین اسلام رواج یافته است و در فرهنگ غربی هیچ سابقه‌ای ندارد. امت در تعبیر و اصطلاح قرآنی، گروهی همسان در دین، آیین، زمان و مکان و دیگر مشترکات انسانی است (بقره: ۱۲۸). اصطلاح «امت» با «جامعه» در اصطلاح امروزی مشابهت‌هایی دارد، ولی تفاوت‌های محسوسی نیز در میان است که نمی‌توان آن را نادیده گرفت. «جامعه» در اصطلاح جامعه‌شناختی، گروه سازمان‌یافته‌ای از اشخاص و افراد انسانی است که با هم در سرزمین مشترک زندگی می‌کنند و با همکاری در گروه‌ها، نیازهای اجتماعی ابتدایی و اصلی خود را تأمین می‌کنند و با مشارکت در فرهنگی مشترک و یکسان، به عنوان یک واحد اجتماعی، از دیگر جوامع متمایز می‌شوند (مساواتی، ۱۳۷۲: ۱۴۲)، اما «امت» گروهی خاص از پیروان یک دین یا عصر، به سبب همسانی در نوع خاصی از عملکرد یا رویکرد فکری است (طباطبایی، ۱۳۷۶: ج ۶، ۳۹).

امت در نگرش قرآنی، دارای حیات و زندگی است که لحظه‌ای همانند زندگی انسان‌ها پایان می‌یابد (اعراف: ۳۴) و به عنوان یک حقیقت، دارای کتاب و نوشته مخصوصی است که در قیامت به سوی آن خوانده می‌شود (جاثیه: ۲۸)؛ دارای فهم و شعور است (انعام: ۱۰۸) و برای عمل هر جامعه و امتی، عذابی مشترک و عمومی است (غافر: ۵). همچنین قرآن برای امت‌ها، سنت‌هایی را اثبات می‌کند که می‌توان به سنت ارسال پیامبران، هلاکت امت پس از اتمام حجت و تغییر در سرنوشت امت‌ها بر اثر عملکرد جامعه و مانند آن اشاره کرد.

لویی گارد، اسلام‌شناس فرانسوی معتقد است: امت از ریشه خاص عربی است که در زبان‌های اروپایی نمی‌توان مترادفی برای آن یافت، مخصوصاً امت النبی که احتمالاً از ریشه اصلی «ام» به معنای مادر است (گارده، ۱۳۵۲: ۲۸۶).

علامه طباطبایی معتقد است قرآن مجید به جامعه و اجتماع انسانی توجه خاصی دارد و آن را حقیقتی می‌داند که دارای خواص و آثاری مخصوص است (طباطبایی، ۱۳۷۶: ج ۴، ۲۳۶). بر همین اساس، امت «به معنای گروهی از انسان‌هاست و گاهی به مناسبتی بر یک نفر هم

اطلاق می‌شود. اصل این کلمه از «ام» به فتح همزه به معنای قصد است و به هر گروهی از مردم گفته نمی‌شود، بلکه به جمعیتی گفته می‌شود که دارای مقصدی واحد بوده و به واسطه آن با یکدیگر مربوط و متحد شده باشند و به همین مناسبت بر فرد، یک انسان و سایر معانی اطلاق می‌شود (همو: ۱۷۲ - ۱۷۳).

امت بر اساس این تعاریف، مبنای نظم اجتماعی است که گستره وسیعی دارد. به عبارت دیگر، شریعت بخش عظیمی از تلاش خود را به نظم اجتماعی اختصاص داده و قسمت اندکی را متوجه مراسم عبادی و اخلاق فردی کرده است. در سنت اسلامی بر موضوع «امت»، تأکید فراوانی شده، به گونه‌ای که عضویت در آن، شرط مسلمانی به شمار می‌رود. دوره اسلامی نه با تولد پیامبر اسلام ﷺ شروع می‌شود و نه با اولین نزول وحی، بلکه با هجرت پیامبر و یارانش به مدینه آغاز می‌شود و هجرت هنگامی است که مسلمانان وفاداری و اعتقاد به الله (سبحانه و تعالی) را بر پیوندهای خویشاوندی و قبیله‌ای ترجیح دادند و به تشکیل امت دست زدند (مؤتن، ۱۳۸۰: ۹۰).

امت در قرآن

واژه امت ۶۴ بار در قرآن تکرار شده است که به معنای مدت و زمانی معین (هود: ۸؛ یوسف: ۴۵)، رهبر، پیشوا و نمونه (نحل: ۱۲۰)، دین و آیین (زخرف: ۲۲ - ۲۳) و گروهی از جانداران (انعام: ۳۸) و در بیشتر موارد، به معنای گروهی از انسان‌ها (بقره: ۱۲۸، ۱۳۴، ۲۱۳؛ آل عمران: ۱۰۴، ۱۱۰ و ۱۱۳ ...) استفاده می‌شود. در مواردی که امت به معنای گروهی از مردم آمده، مراد گروهی از مردم است که یکی از رسالت‌ها و ادیان الهی بر آنان نازل شده و این بیانگر وجود ریشه مذهبی و دینی، در این اصطلاح است (بندرریگی، ۱۳۶۰: ۱۰) بر اساس این تعاریف می‌توان به این نتیجه رسید که مراد از امت اسلامی، گروه وسیعی از مردم مسلمان است که تحت رهبری و هدایت مشترک بوده و به سوی هدف و قبله‌ای واحد در حرکت‌اند. این جامعه آرمانی اسلام، دارای ویژگی‌های خاصی است که آن را از دیگر جوامع متمایز می‌سازد.

ویژگی‌های امت اسلامی

قرآن یکی از اهداف پیامبر را امت‌سازی می‌نامد و نشان می‌دهد پیامبر اسلام ﷺ چگونه و به چه روشی به آن دست یافت و شاهد و نمونه‌ای از این امت را در مدینه ایجاد کرد؛ امتی که می‌تواند برای همه جوامع الگو باشد. بی‌گمان، در شکل‌گیری امت اسلامی، ویژگی‌های دینی از اصالت برخوردارند. به عبارت دیگر، تحقق رسالت و وظایف اسلامی صرفاً در چارچوب

مجموعه‌ای به نام امت امکان‌پذیر است. در واقع، امت اسلامی در چارچوب مرز جغرافیایی خاصی قرار نمی‌گیرد، بلکه به مجموعه‌ای بین‌المللی گفته می‌شود که از یک پیام و دستور الهی اطاعت می‌کنند و رسالت یک پیامبر را می‌پذیرند. در چنین جامعه‌ای، تمایزهای نژادی و قومی انسان‌ها اصالت ندارد، بلکه ملاک برتری افراد همان ایمان به حقانیت پیام الهی است (بابایی زارچ، ۱۳۸۳: ۸۵).

امت اسلامی و وجوه اشتراک

بنابر آن چه بیان شد، قرآن کریم، همه مردمی را که به انبیا ایمان آورده‌اند، از نظر اصول عقاید و اشتراک، در هدفی که انبیا داشته‌اند، امت واحده خوانده است. شاید مرادش این بوده که اختلافات بین ایشان را به حداقل برساند و آن‌ها را بر اساس مشترکات اعتقادی متحد کند تا در سایه این وحدت، به اهداف الهی و انسانی خویش نزدیک‌تر شوند. حال باید دید چه وجوه اشتراک دیگری در امت‌ها می‌توان یافت که سبب هم‌گرایی بیشتر آن‌ها شود و به خصوص در میان مسلمانان، چه نقطه اشتراک مهمی می‌توان یافت که آنان را به ایده قرآنی امت واحده نزدیک سازد.

نسبت سنجی انتظار و امت واحده

باور به ظهور منجی موعود که وعده قرآن به جهانیان و به ویژه مسلمانان جهان است، انتظار او را به دنبال دارد و این امید به آینده (= انتظار) در آن‌ها نیروی مضاعفی ایجاد می‌کند و آن‌ها را در رسیدن به اهدافشان مجتمع می‌سازد. بدیهی است برای رسیدن به امت واحده باید به مشترکات امت اسلامی توجه داشت و آن‌ها را تقویت کرد. مهدویت و انتظار، یکی از مشترکات اعتقادی اسلامی است که از جهاتی با دیگر وجوه اشتراکی مسلمانان تفاوت دارد که عمده آن‌ها عبارت‌اند از:

۱. «نگاه به آینده» که در اعتقاد به ظهور مهدی عجله الله تعالی فرجه له وجود دارد، یعنی مسلمانان را نسبت به آینده اسلام به وحدت نظر می‌رساند.

۲. این «آینده» برای مسلمانان، آرمانی و مطلوب است.

۳. چون مطلوب آن‌هاست، باید نسبت به آن، عمل و تعهد و رفتاری متناسب داشته باشند. با این اوصاف، باید کوشید این تئوری، به راهبردی محوری برای وحدت امت اسلام تبدیل شود. البته در ابتدا لازم است درباره انتظار و امکان استفاده از ظرفیت آن در جهت تشکیل امت واحده بحث کنیم.

واکاوی اندیشه انتظار موعود

در فلسفه انتظار موعود، مؤلفه‌هایی وجود دارد که می‌تواند به تشکیل امت واحده کمک کند. انتظار موعود، انتظار آینده روشنی است که قرآن کریم به مسلمانان وعده داده است و مسلمانان جهان می‌توانند بر اساس این آینده روشن و بر محور تحقق این آرمان‌ها درکنار هم قرار بگیرند و بر اساس هدفی واحد، مجموعه بزرگی تشکیل دهند. مهم‌ترین وعده‌های خداوند درباره آینده اسلام و مسلمانان عبارت‌اند از:

الف) جهانی شدن اسلام

﴿هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ﴾
(توبه: ۳۳)

او کسی است که پیامبر خود را با هدایت و دین حق فرستاد تا آن را بر همه دین‌ها پیروز گرداند، هر چند مشرکان ناراحت باشند.

بر اساس تفسیر مفسران شیعه و سنی، این آرمان بزرگ در دولت مهدی علیه السلام تحقق خواهد یافت، چنان که روایات فریقین بر این نکته تأیید می‌کند:

عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْفَضِيلِ عَنْ أَبِي الْحَسَنِ الْمَاضِي عليه السلام قَالَ سَأَلْتُهُ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ... هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ قَالَ هُوَ الَّذِي أَمَرَ رَسُولَهُ بِالْوَلَايَةِ لِوَصِيِّهِ وَالْوَلَايَةُ هِيَ دِينِ الْحَقِّ قُلْتُ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ قَالَ يُظْهِرُهُ عَلَى جَمِيعِ الْأَدْيَانِ عِنْدَ قِيَامِ الْقَائِمِ... (کلینی، ۱۴۰۷: ج ۱، ۴۳۲)

محمد بن فضیل گوید: از حضرت ابوالحسن علیه السلام راجع به قول خدای عزوجل [که فرمود: «اوست خدایی که رسول خود را به هدایت و دین حق فرستاده است»]، سؤال کردم. فرمود: یعنی اوست که رسولش را به ولایت وصی‌اش امر کرد و ولایت، همان دین حق است. عرض کردم: تا آن را بر هر دینی غالب کند؟ فرمود: یعنی آن را در زمان قیام قائم بر همه دین‌ها غلبه دهد.

عن أبي هريرة قال: هذا وعد من الله بأنه تعالى يجعل الإسلام عاليا على جميع الأديان. و تمام هذا إنما يحصل عند خروج عيسى، وقال السدي: ذلك عند خروج المهدي، لا يبق أحد إلا دخل في الإسلام أو أدي الخراج؛ (رازی، ۱۴۱۱: ج ۱۶، ۳۳)

از ابوهریره نقل است که درباره این آیه گفت: این وعده‌ای است از سوی خدا مبنی بر این که خداوند، اسلام را بر همه ادیان برتری می‌دهد و نقطه کمال این وعده، هنگام قیام عیسی بن مریم خواهد بود. و سدی گفته است: آن وعده هنگام قیام مهدی علیه السلام خواهد بود. [در آن روز] کسی نمی‌ماند، مگر این که به اسلام می‌گردد

یا جزیه می‌دهد.

روشن است که این چشم‌انداز روشن، برای اسلام و مسلمانان می‌تواند به هم‌گرایی و اتحاد ایشان کمک کرده و هویت جمعی مسلمانان را تقویت کند.

ب) استخلاف مؤمنان و امنیت فراگیر برای ایشان

﴿وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَىٰ لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا وَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ﴾ (نور: ۵۵)

خداوند به کسانی که از شما ایمان آورده‌اند و اعمال صالح انجام داده‌اند، وعده می‌دهد که آن‌ها را قطعاً خلیفه روی زمین خواهد کرد. همان‌گونه که پیشینیان را خلافت روی زمین بخشید و دین و آیینی را که برای آن‌ها پسندیده، پا بر جا و ریشه دار خواهد ساخت و خوف و ترس آن‌ها را به امنیت و آرامش بدل می‌کند. آن‌چنان که تنها مرا می‌پرستند و چیزی را برای من شریک نخواهند ساخت و کسانی که بعد از آن کافر شوند، فاسق‌اند.

در این آیه شریفه، به صراحت، وعده خلافت در زمین و استقرار کامل دین اسلام و امنیت در همه ابعاد زندگی به مسلمانان داده شده است که مطابق تفاسیر و روایات، دولت امام مهدی علیه السلام، تنها مصداق^۱ یا دست‌کم، مصداق کامل آن خواهد بود.

عن علی بن الحسین علیه السلام أنه قرأ الآية وقال: «هم والله شيعةنا أهل البيت، يفعل الله ذلك بهم علي يدي رجل منا، وهو مهدى هذه الأمة، وهو الذي قال رسول الله ﷺ: لولم يبق من الدنيا إلا يوم واحد، لطول الله ذلك اليوم حتى يلي رجل من عترتي، اسمه اسمي، يملأ الأرض عدلاً وقسطاً كما ملئت ظلماً وجوراً» (طبرسی، ۱۳۷۲: ج ۷، ۲۴۰).

به خدا سوگند، آن‌ها شیعیان ما هستند. خداوند این کار را برای آن‌ها به دست مردی از ما انجام می‌دهد که «مهدی» این امت است. زمین را پر از عدل و داد می‌کند، آن‌گونه که از ظلم و جور پر شده باشد و هم اوست که پیامبر در حق وی فرمود: اگر از عمر دنیا جز یک روز باقی نماند، خداوند آن روز را آن قدر طولانی می‌کند تا مردی از دودمان من که نامش، نام من است، حاکم بر زمین شود و صفحه زمین را پر از عدل و داد کند، آن‌گونه که از ظلم و جور پر شده باشد.^۲

۱. علامه طباطبایی ثابت کرده است که این آیه تنها در عصر ظهور مهدی علیه السلام تحقق می‌یابد. (المیزان، ذیل آیه شریفه)

۲. طبرسی پس از نقل روایت بالا می‌نویسد مانند این روایت از امام باقر علیه السلام و امام صادق علیه السلام نیز روایت شده است. (مجمع البیان، ذیل آیه شریفه)

ج) وراثت عباد صالح خداوند

﴿وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ﴾؛ (انبیا: ۱۰۵)
ما در زبور بعد از ذکر (تورات) نوشتیم که بندگان صالح من، وارث (حکومت) زمین خواهند شد.

بر اساس بشارت‌های قرآن در موارد متعدد، از جمله این آیه، در نهایت، بندگان صالح خداوند، وارث زمین و بهره‌های آن خواهند شد و این نیز بر اساس تفسیر و حدیث در زمان مهدی علیه السلام خواهد بود.

عن أبي جعفر علیه السلام، قال: «قوله عز وجل: أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ» هم أصحاب المهدی علیه السلام فی آخر الزمان؛ (بحرانی، ۱۴۱۶: ج ۳، ۸۴۸)
از امام باقر روایت شده است که فرمودند: مقصود یاران مهدی علیه السلام در آخر الزمانند.

د) امامت و وراثت مستضعفان

﴿وَنُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا فِي الْأَرْضِ وَنَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً وَنَجْعَلَهُمُ الْوَارِثِينَ﴾؛ (قصص: ۵)

اراده ما بر این قرار گرفته است که به مستضعفان نعمت بخشیم و آن‌ها را پیشوایان و وارثان روی زمین قرار دهیم.

این آیه نیز در تفسیر و حدیث، به ظهور مهدی علیه السلام تطبیق داده شده است.

عن علی علیه السلام فی قوله: ﴿وَنُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا فِي الْأَرْضِ وَنَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً وَنَجْعَلَهُمُ الْوَارِثِينَ﴾ قال: هم آل محمد یبعث الله مهديهم بعد جهدهم فيعزهم ويذل عدوهم؛ (عروسی جویری، ۱۴۱۵: ج ۴، ۱۱۰)

از امیرالمؤمنین علیه السلام روایت شده که در تفسیر این آیه فرمود: اینان که در زمین ضعیف گشته‌اند، آل پیغمبرند که خداوند مهدی آن‌ها را برانگیزد تا آنان را عزیز و دشمنانشان را ذلیل گرداند.

عن أبي جعفر، وأبي عبد الله علیهما السلام؛ أن هذه الآية مخصوصة بصاحب الأمر الذي يظهر في آخر الزمان، ويبید الجبابرة والفراعنة، ويملك الأرض شرقاً وغرباً، فيملأها عدلاً، كما ملئت جوراً؛ (بحرانی، ۱۴۱۶: ج ۴، ۲۵۴)

از امام باقر و امام صادق علیهما السلام روایت شده که فرمودند: این آیه مخصوص صاحب الامر است که در آخر الزمان ظاهر می‌شود و جباران و فرعون‌ها را هلاک می‌کند و بر شرق و غرب عالم حاکم می‌گردد. پس زمین را از عدل و داد پر می‌کند، چنان‌که از ستم پر شده باشد.

همه این انتظارها، نگاه‌های روشنی به آینده است که مراد و مطلوب همه مسلمانان است و می‌تواند محور وحدت و اتحاد امت باشد. در تحلیلی عقلی، این وعده‌های قرآنی را می‌توان آرزوها و اهداف امت اسلامی، بلکه همه موحدان عالم دانست؛ زیرا فطرت پاک بشری به دنبال تحقق خوبی‌ها و حاکمیت ارزش‌ها و حکومت نیکان و بهره‌مندی صالحان و برخورداری مستضعفان است. همگان از رواج پاکی در زمین و روابط نیکوی انسانی و تعامل خوب بشری و حکومت شایستگان استقبال می‌کنند. این موارد، وعده‌های روشن قرآن است که تنها با هدایت و پرچم‌داری حجت الهی قابل دسترسی و تحقق است و البته رسیدن به آن، اشتیاق مردم را می‌طلبد. به سخن دیگر، تحقق آن مقصد و مقصود والای الهی و انسانی، به این وابسته است که علاقه فطری و بالقوه انسان‌ها به این هدف عالی، به رغبت و شوق فعلی کنونی تبدیل شود تا همه قوای فکری و نیز بدنی آن‌ها در مسیر این مقصد بزرگ بسیج گردد و همه لوازم و اقتضائات آن فراهم شود و موانع تحقق را از میان بردارد.

در دعای شریف افتتاح می‌خوانیم:

اللهم انا نرغب اليك في دولة كريمة تعزبها الاسلام واهله وتذل بها النفاق واهله وتجعلنا من الدعاة الى طاعتك والقادة الى سبيلك وترزقنا بها كرامة الدنيا والاخرة؛
بار خدایا، مشتاقانه مسئلت داریم که دولتی باشکوه برانگیزی که اسلام و اسلامیان را عزت‌بخشی و نفاق و منافقین را به خاک ذلت کشی و ما را از منادیان دعوت و خوانندگان به سوی طاعتت و سرهنگان سپاهت قرار دهی و کرامت دنیا و آخرت را نصیب ما فرمایی.

بنابراین، رغبت به تحقق دولت کریمه که همه آن ارزش‌ها و آرزوهای انسانی را به دنبال دارد، باید رغبتی جمعی و اجتماعی باشد، نه فردی و انفرادی و لازمه چنین رویداد مهم و مبارکی، افزایش آگاهی و معرفتی اجتماع بشری است، یعنی رسیدن به این نقطه که همگان بدانند همه خوبی‌ها در حکومت جهانی اسلام و مسلمین و در ذلت و زبونی منافقان است تا از این رهگذر، مسیر بندگی برای همگان هموار شود، بلکه مؤمنان به جایگاه رهبری و دعوت دیگران به خدا و اطاعت او دست یابند. این مرتبه مهمی از معرفت است که جامعه، کمال واقعی را بشناسد تا زمینه خواستن آن کمال در او ایجاد شود.

بدیهی است برای رسیدن به این نقطه، تلاش زیادی نیاز است، ولی هدایت مسلمانان با گرایش‌های مختلف اسلامی به این مطلوب، آسان‌تر و عملی‌تر است؛ زیرا اسلام در این طرح

الهی، دین حاکم است. از این رو، مسلمانان با محوریت جهانی شدن اسلام می‌توانند اجتماع کنند و لوازم و اقتضائات آن را فراهم آورند.

انتظار عامل هم‌گرایی امت اسلامی

در روایات اسلامی، در منابع فریقین چنین آمده است:

افضل العبادۃ انتظار الفرج. (صدوق، ۱۳۹۵: ج ۱، ۲۸۷؛ ترمذی، ۱۳۷۹: ج ۵، ۵۶۵)

فرج به معنای گشایش در امور و رهایی از گرفتاری و بن‌بست‌هاست. این فرج، گاهی جزئی است و گاه کلی و فراگیر. انتظار فرج برای همه امت، به معنای نجات همه آن‌ها از همه مشکلات و گرفتاری‌ها و رسیدن به همه آرزوهاست. از این رو، انتظاری بزرگ و افضل عبادت‌هاست.

شاید یکی از دلایل افضلیت انتظار این نکته است که انتظار برای اجتماع امت اسلامی و هم‌گرایی و هم‌نوایی، ظرفیت بسیار مناسبی است. اگر مسلمانان به این فرج، ایمان داشته باشند و آن را از سوی خدا بدانند، درمی‌یابند که تحققش را باید از او بخواهند و نیز درک می‌کنند که باید این فرج بزرگ به وسیله مردی الهی رخ دهد. البته بشارت او در سخنان پیامبر اکرم ﷺ آمده و به خوبی معرفی شده است. بنابراین، انتظار فرج در امت اسلام، نه انتظاری مبهم و مجهول، بلکه انتظاری روشن و معنادار است. انتظار در اسلام، انتظار قیام مهدی علیه السلام از فرزندان رسول خداست که پیامبر از خلافت او در آخرالزمان خبر داده و همین باور، برای تحقق امت واحده اسلامی، سرمایه بسیار بزرگی است. مسلمانان می‌توانند با محوریت انتظار مهدی علیه السلام به یکدیگر نزدیک شوند و در برابر دشمنانشان، صف واحدی را تشکیل دهند و در درون اجتماعات خود، با ستم‌های اجتماعی مقابله و مظلومان را متعهدانه یاری کنند. به بیان دیگر، مسلمانان می‌توانند در پرتو انتظار، هم اهداف یکسانی را برای خود تعریف کنند و هم در جهت‌گیری‌ها، متحد عمل نمایند. در پرتو انتظار، مسلمین باید با ظلم آشکار بر ملتی مظلوم و بی‌پناه کنار نیایند و آن را تحمل نکنند، نه آن‌که با اسرائیل، همکاری سیاسی و اقتصادی داشته باشند. اگر انتظار، نفی ستم و چشم‌انتظاری برای عدالت است، منتظران باید دست‌کم در مداری واحد، ستم‌گران جهانی را انکار کنند و به مظلوم بی‌پناه، به ویژه اگر یک ملت باشد، یاری رسانند. آیا مسلمانان در این موارد نمی‌توانند از ظرفیت عظیم انتظار کمک بگیرند و در برابر دشمن مشترک، ید واحده باشند؟

انتظار، عامل نشاط و پویایی امت اسلامی

دشمنان برای ایجاد نومیدی در جوامع اسلامی، تلاش فراوان می‌کنند تا جلوی پیشرفت و رشد آن‌ها را بگیرند. انتظار دولت مهدی علیه السلام از آل پیامبر صلی الله علیه و آله، عامل مهمی در جهت امیدبخشی نسبت به آینده اسلام و مسلمین است؛ زیرا در بشارت‌ها نسبت به دوران ظهور او تصریح شده است که اسلام، جهانی خواهد شد و مسلمانان به حکومت خواهند رسید. این باور مهم که از متن آیات قرآن و روایات اسلامی گرفته شده است، به نشاط و پویایی امت اسلامی، کمک فراوانی می‌کند، مشروط به این که منجی بزرگ اسلام و قرآن، به درستی به مسلمانان، معرفی و برکات ظهور و دولت او بیان شود تا چشم‌انداز روشنی در برابر دیدگان آنان ترسیم گردد و انتظار راستین و شوق حضور در کنار او را ایجاد و تقویت کند.

قرآن کریم در این باره می‌فرماید:

﴿فَن كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا﴾؛ (کهف: ۱۱۰)

پس هر کس به ملاقات پروردگار خود امید دارد، باید عمل شایسته‌ای انجام دهد.

امید به آینده روشن به تلاش مثبت و کار سازنده برای فرد و اجتماع منجر خواهد شد. از این رو، انتظار مهدی جهت‌گیری بسیار خوبی برای آینده اسلام و مسلمین است.

انتظار عامل شکل‌گیری عواطف قلبی و اجتماعی

اگر منتظران منجی اسلام، از منتظر و موعود اسلام و ارمان بزرگ ظهورش، تصویر روشنی داشته باشند، او را از دل و جان دوست خواهند داشت و همین علاقه قلبی، به احساس جمعی نیکو نسبت به امام منتظر منجر می‌شود. همچنان که از دیر زمان این اتفاق مبارک در جوامع شیعی رخ داده و علاقه‌های فردی شیعیان به شور و شوق اجتماعی برای ظهور مهدی علیه السلام، توسعه یافته است و تبلور آن در جشن‌های نیمه شعبان و اجتماعات پرشور منتظران حضرت، به صورت هفتگی در مسجد مقدس جمکران و مراسم دعای ندبه و یاد شیرین امام در همه محافل و مناسبت‌ها و دعا‌های جمعی برای فرج آن بزرگوار دیده می‌شود. نزدیکی دل‌ها و انس و الفت اجتماعی، یکی از آثار این شور و شوق پاک و الهی است که از ضرورت‌های جامعه انسانی به شمار می‌رود.

انتظار عامل ایجاد مسئولیت و تعهد اجتماعی

اگر مؤمنان بر مدار انتظار مهدی صلی الله علیه و آله اجتماع کنند، هر کدام نسبت به دیگری احساس

مسئولیت خوبی خواهند داشت؛ زیرا انسان با نگاه به آینده روشن خود و جامعه‌اش، از انحصار و انفراد بیرون می‌آید و انگیزه و احساسش نسبت به دیگران تقویت می‌شود و این امر برای خروج جامعه از سکون و رکود و حرکت به سوی تحول اجتماعی و رشد فکری فرهنگی، شروع مبارکی است.

قرآن، امت اسلامی را با همین وصف، برجسته می‌کند و گویا برای حفظ همین برجستگی و امتیاز هشدار می‌دهد:

﴿كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَوْ آمَنَ أَهْلُ الْكِتَابِ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ مِنْهُمْ الْمُؤْمِنُونَ وَأَكْثَرُهُمُ الْفَاسِقُونَ﴾ (آل عمران: ۱۱۰)

شما بهترین امتی بودید که به سود انسان‌ها آفریده شدید [چه اینکه] امر به معروف می‌کنید و نهی از منکر و به خدا ایمان دارید و اگر اهل کتاب [به چنین برنامه و آیین درخشانی] ایمان آورند، به سود آن‌هاست، [ولی تنها] عده کمی از آن‌ها با ایمان‌اند و بیشتر آن‌ها فاسق‌اند [و خارج از اطاعت پروردگار].

امت اسلامی به آینده‌ای چشم دارد که مهدی موعود علیه السلام حکومت خواهد کرد و ارزش‌های قرآن و سنت را احیا خواهد ساخت. از این رو، این ظرفیت را در خود می‌یابد که در جهت آن هدف بزرگ حرکت کند و برای صلاح و اصلاح امت، گام‌هایی بردارد که این فرایند به هم‌گرایی و نزدیکی مسلمانان کمک می‌کند.

انتظار عامل تقویت مقاومت اجتماعی

قوام اجتماع به مقاومت و استقامت در برابر مشکلات و ناملایمات است، چنان‌که در ابعاد مختلف حیات فردی نیز همین گونه است. به همین دلیل، بردباری در فرهنگ دینی اسلام، جایگاه بسیار مهمی دارد. قرآن کریم در تبیین جامع سعادت برای انسان‌ها بر عنصر صبر و استقامت تأکید فرموده است:

﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ وَالْعَصْرِ* إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ خُسْرٍ* إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ﴾ (عصر: ۱-۳)

به عصر سوگند که انسان‌ها همه در زیانند، مگر کسانی که ایمان آورده و اعمال صالح انجام داده و یکدیگر را به حق سفارش کرده و یکدیگر را به شکیبایی و استقامت توصیه کرده‌اند.

انتظار منجی به ویژه انتظار مهدی علیه السلام از آل محمد علیهم السلام که برنامه‌ها و اهداف ظهورش روشن است، بستر مناسبی برای شکل‌گیری مقاومت اجتماعی است. اگر جهان اسلام به ظهور

مهدی علیه السلام توجه و التفات بیشتری پیدا کند و انتظار دولت او در متن امت اسلامی مطرح شود، محوری اساسی برای مقاومت اسلامی در برابر جبهه گسترده ضد اسلام شکل می گیرد. بدیهی است جبهه متحدی که بر اساس «انتظار اسلامی» تشکیل می شود، فراگیرتر از وحدت و هم گرایی بر اساس عواملی همچون عربیت و منافع مشترک مادی و منطقه ای و مانند آن است.

خداوند در قرآن می فرماید:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾ (آل عمران: ۲۰۰)
ای کسانی که ایمان آورده اید، (در برابر مشکلات و هوس ها) استقامت کنید و در برابر دشمنان [نیز] استقامت به خرج دهید و از مرزهای خود، مراقبت به عمل آورید و از خدا بپرهیزید، شاید رستگار شوید.

بنابراین، بردباری و پایداری، دستور و قاعده دینی برای حفظ جامعه اسلامی است، ولی اگر این مقاومت، محور و مدار مثبت و امیدوارکننده ای نداشته باشد، ممکن است در ادامه دچار خلل و گسست شود. وقتی مسلمانان بر اساس عقیده ای اسلامی به مثابه انتظار موعود، یک جبهه متحد و مقاوم اسلامی تشکیل دهند، انگیزه های دینی و الهی برای حفظ و نگهبانی از این وحدت اجتماعی، بیشتر خواهد بود و اختلافات قومی، منطقه ای و زبانی نخواهد توانست این اجتماع و هم گرایی را متزلزل و ضعیف سازد.

انتظار عامل هم گرایی در عدالت خواهی

انتظار از این جهت که انتظار دولت عدل گستر است، به تحقق امت واحده کمک می کند؛ زیرا وقتی امت اسلامی هدف مشترکی را برای حرکت اجتماعی خود قرار دهند و استعدادها و توانایی های اجتماعی را در آن زمینه مشترک به کار گیرند، به معنای واقعی کلمه، به هم گرایی و وحدت عملی خواهند رسید و امت اسلامی، نه در شعار که در عمل شکل خواهد گرفت. مهدی علیه السلام می آید تا عدالت را در همه ابعادش اجرایی سازد و این هدف مشترک را به اجزای امت اسلامی پیشنهاد بدهد که در مسیر تحقق عدالت اجتماعی، نه فقط در مجموعه های جغرافیایی خود که فراتر از مرزها و کشورها بکوشند. به تعبیر دیگر، مسلمانان بر اساس تفکر انتظار دولت عدل، با هم و در کنار هم به رفع ستم های اجتماعی، در همه جهان فکر کنند و برای آن چاره ای بیندیشند و سپس آن را عملیاتی کنند. این دست آورد بزرگی است که محصول حرکت اجتماعی بر اساس انتظار اسلامی و قرآنی است.

انتظار عامل شکل‌گیری بسیج اسلامی برای حمایت دینی

جانب‌داری از دین خدا و حمایت از آن در قرآن کریم در فرهنگ اسلامی ما نوعی ارزش والا و شاید والاترین ارزش اسلامی معرفی شده است. خداوند در قرآن کریم می‌فرماید:

﴿إِنْ تَنْصُرُوا اللَّهَ يَنْصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ أَقْدَامَكُمْ﴾؛ (محمد: ۷)

اگر خدا را یاری کنید، شما را یاری می‌کند و گام‌هایتان را استوار می‌سازد.

این گونه نصرت دین خدا را نصرت خدا می‌شمارد و انگیزه‌ها را در این جهت تقویت می‌کند و آن‌چه به شکل‌گیری امت واحده اسلامی کمک زیادی می‌کند، تقویت انگیزه مجموعه‌های مسلمان برای حمایت از دین در عرصه‌های گوناگون است. داشتن حس مشترک و انگیزه متحد برای حفظ و صیانت از مرزهای دینی، وجه مشترک مهم و جذابی لازم دارد. به نظر می‌رسد انتظار موعود اسلام که چشم‌اندازی روشن و امیدبخش است، ظرفیت بسیار مناسبی است که می‌تواند به جهت دینی بودن و آرمانی بودن، بسیج امت اسلامی را برای حمایت از دین در عرصه‌های خطر به دنبال داشته باشد و نتیجه‌اش هم‌گرایی و هم‌نوایی و شکل‌گیری انسجام اسلامی و امت واحده خواهد بود.

انتظار عامل همکاری جمعی

به یقین برای رسیدن به امت واحده اسلامی باید حس همکاری مسلمانان با یکدیگر به ویژه همکاری‌های اجتماعی تقویت شود. قرآن کریم در این باره می‌فرماید:

﴿وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى﴾؛ (مائده: ۲)

و [همواره] در راه نیکی و پرهیزکاری با هم تعاون کنید.

جمعیت‌هایی که در آن‌ها احساس همکاری وجود ندارد، به تدریج، پراکنده خواهد شد. بدیهی است تقویت احساس همکاری به وجود مشترکات بستگی دارد و هر چه وجه مشترک جامعه‌ها بیشتر و قوی‌تر باشد، امکان شکل‌گیری اجتماعی بزرگ‌تر که تعاون و همکاری در آن، اصلی پذیرفته شده باشد، بیشتر خواهد بود. خوش بختانه در امت اسلامی، وجوه مشترک متعددی وجود دارد، ولی نسبت به بعضی از آن‌ها، غفلت و بی‌خبری رخ داده و همین امر سبب از دست رفتن فرصت‌ها و ظرفیت‌هاست.

انتظار موعود اسلام که دوران شکوفایی اسلام و ارزش‌های اسلامی است، وجه مشترک بسیار خوبی است که می‌تواند فرصت انسجام دینی و اسلامی را فراهم سازد و برای تقویت انگیزه‌ها نسبت به تعاون اجتماعی در جهت اهداف مثبت و منافع مسلمانان، عاملی مهم به وجود آورد

و از این رهگذر به تشکیل امت واحده اسلامی کمک فراوانی کند.

نتیجه‌گیری

تشکیل امت واحده از ضرورت‌های اجتماعی مسلمانان است و انتظار دولت عدل‌گستر امام مهدی عجل الله تعالی فرجه به عنوان یکی از وجوه مشترک مذاهب اسلامی، برای شکل‌گیری انسجام دینی و اسلامی و هم‌گرایی مسلمانان ظرفیت بسیار خوبی دارد که اگر با هدایت و مدیریت علمای مذاهب انجام گیرد، برای جامعه مسلمین آثار و برکات فراوانی به دنبال خواهد داشت و آنچه در این مقاله بیان شد، تنها بخش کوچکی از آن آثار است.

منابع

- بابایی زارج، علی محمد (۱۳۸۳ش)، *امت و ملت در اندیشه امام خمینی (ره)*، تهران، مرکز اسناد انقلاب اسلامی.
- بحرانی، سید هاشم (۱۴۱۶ق)، *البرهان فی تفسیر القرآن*، تهران، بنیاد بعثت.
- بندر ریگی، محمد (۱۳۶۰ش)، *فرهنگ عربی به فارسی*، ترجمه: المنجد الطلاب، تهران، انتشارات اسلامی.
- ترمذی، محمد بن عیسی (۱۳۷۹ش)، *سنن ترمذی*، بیروت، دار الکتب العلمیه، چاپ اول.
- دهخدا، علی اکبر (۱۳۳۴ش)، *لغت نامه دهخدا*، تهران، دانشگاه تهران.
- رازی، فخرالدین (۱۴۱۱ق)، *مفاتیح الغیب*، قم، مرکز نشر مکتب الاعلام الاسلامی.
- صدوق، محمد بن علی بن بابویه (۱۳۹۵ق)، *کمال الدین و تمام النعمه*، تهران، اسلامی، دوم.
- طباطبایی، سید محمدحسین (۱۳۷۶ش)، *تفسیر المیزان*، ترجمه: محمدجواد کرمانی و محمدعلی گرامی قمی، تهران، بنیاد علمی و فکری علامه طباطبایی.
- طبرسی، فضل بن حسن (۱۳۷۲ش)، *مجمع البیان فی تفسیر القرآن*، تهران، انتشارات ناصر خسرو، چاپ سوم.
- عروسی حویزی، عبدعلی بن جمعه (۱۴۱۵ق)، *تفسیر نور الثقلین*، تحقیق: سید هاشم رسولی محلاتی، قم، انتشارات اسماعیلیان، چاپ چهارم.
- کلینی، محمد بن یعقوب بن اسحاق (۱۴۰۷ق)، *الکافی*، تهران، دار الکتب الإسلامیه، چاپ چهارم.
- گارده، لویی (۱۳۵۲ش)، *اسلام دین راست*، ترجمه: رضا مشایخی، تهران، شرکت سهامی انتشار.
- مجلسی، محمدباقر بن محمدتقی (۱۴۰۳ق)، *بحار الأنوار الجامعة لدرر أخبار الأئمة الأطهار*، بیروت، دار إحياء التراث العربی، چاپ دوم.
- مساواتی، مجید (۱۳۷۲ش)، *مبانی جامعه شناسی*، تبریز، احرار.
- مؤتن، عبدالرشید (۱۳۸۰ش)، «نظم اجتماعی و مردم»، ترجمه: محمد شجاعیان، مجله کتاب نقد، سال پنجم، شماره ۲۰ و ۲۱.
- موسوی اصفهانی، سید محمدتقی (۱۳۷۹ش)، *مکیال المکارم*، ترجمه: سید مهدی حائری قزوینی، تهران، دفتر تحقیقات و انتشارات بدر، چاپ پنجم.
- نعمانی، محمد بن ابراهیم (۱۳۹۷ق)، *الغیة*، تهران، نشر صدوق، چاپ اول.